

bičnim maramicama podjednako u-
zaludno mašeno s perona odakle
ispramo; od prvog daha do po-
slednjeg, voz prošlog trenutka
onim dolazecim. Njega, taj posled-
nji naš trenutak, neće imati ko da
isprati sem ako ne zakačimo peron
na kom stojimo — sadašnjost —
za kompoziciju što večno odlazi.
Pa ipak, čudovište umetnosti — to
hoću da kažem — fiksira, a time
i zaustavlja upravu makroji od tih
trenutaka u brzom odlaganju, ti-
me što ga obremenjuje doživljajem
koji je ustvari nekontrolisani a ne-
izbežni susret akumulisanog smisla
sveta s osećanjem sveta, tačnije —
njihov sudar pun varnica kakav čov-
jek jeste, kojost i onakav kakav je
mogao biti i onda kad je čovek bio
prešlab prema njemu kao objektu.
Njegova je moć tad još bila kadra
da ga zbrže i da mu učinka svaki
glasnije samopouzdanja subjektiviteta.
No i najranija umetnička dela sve-
doče da je i tad, makoliko mini-
malna, subjektivnost bila ipak dej-
stvujuća, jer ni u Altamiri i Dor-
donji nema apsolutno vernih odra-
za. Umetničko delo je vazda nastajalo
u preseku sveta i čovekove o-
sećajnosti koja se nametala sve vi-
še i jače što je i čovek biovo is-
gurujući u sebe i slobodnijim. Pri ču-
je očigledno da se porast čov-
ekovih tehničkih saznanja a time i
njegove moći što ukida polazne
nekad strahove pred nedokučenom
prirodom prirode kao objekta, na-
lazi u upravnoj strazeri s porastom
subjektivizma u umetnosti. To ne
znači da ga nije bilo i u prvobitnoj
šamansko-inkantativnoj njevoj fazi
(primeri antediluvijalnih pećinskih
slika ili najranije plastike crnačke
ili sumerske) onda kad je čovek
spontano uzimao sva svoja oseća-
nja i primisli za sastavni deo sa-
me prirode iz koje se nije umeo
da izdvoji. Ali deformacije koje
uočavamo u crnačkoj plastici ili u
još iskonskijim slikarjama, razliku-
ju se kvaliteto od onih koje uslov-
ljava savremena subjektivnost. U
meduvremenu odvijena istorija ljud-
skog roda, što je tako dugo, tako
krvavo i tako teško nastajala pre-
vrotila je želju za savladivanje pri-
rode madijom i molitvom u teh-
nički proces, u činjenicu. Ali u
skladu s osnovnim u prirodi čov-
eka, tog jedinstveno hrabrog stvo-
ra, uprkos njegovoj biološkoj ne-
adaptiranosti uslovima egzistencije,
tog stvara ne toliko hrabrog možda
koliko drskog i sposobnog da tu

svuju vrlinu sistematizuje, to znači
digne postepeno do mišljenja, do
smisla a da nije ukinuo pri tome
svoje prvobitne zebnje iz osećanja
ugroženosti zaostalog i danas kad
nedostaju sve prve premise za nj.
Ono što je nekad bilo nesvesno
odreagovanje na nemirenje sa ne-
kim životnim uslovima, sad, ne-
menajući prirodu kreacije, oboga-
ćuje se svim tekovinama porasta
čovekove svesti i snage shvaćenih
kao porasta slobode. Da, porast
slobode i njeno neprekidno krup-
njanje, određuje ukus samoosćanja
u svakoj etapi i određuje svaku
od bezbrojnih faza estetskih idea-
la, i onda kad čovek misli da sebe
maksimalno izražava ropski verno
otiskavajući objekte, da odražava
prirodu, društveni život, ili rezolu-
ciju po pitanju jedne tačke na dnev-
nom redu življenja ali i onda kad
subjektivno najslobodniji, misli da
je apstraktan i čen fenomenološke
tragike biča, tragike koja je inspi-
risala i neće to prestati, pozivaju-
ći čoveka da se stvaralačkim činom
otrhva smrtnoj uslovljenosti života
ili svejedno, životnoj uslovljenosti
smrću.

Međutim, pogrešno je očekivati
da i jedna estetika, normativna ili
ne, izgovori recept na osnovu ko-
jeg ima da se pomešaju unapred
određene količine odraza i izzava,
objektivnosti i subjektivnosti kako
bi se dobio koktel kreacije. Umet-
nik je kao i svaki drugi čovek pri-
nuden da u prvim i poslednjim
stavcima, bude sam i sam otkriva
i sam pronalazi sebe i svet, i sebe
u svetu. U poetiziji nije Vukova bor-
ba za jezik odredila vedru elegič-
nost Brankovog stiha već Branko-
va ličnost, kao što nisu položaj
i nade Srba u Ugarskoj dvojnoj
monarhiji obojili jambijski prkosne
ritmove Đure i Laze, manj ako
smo glavni za razlike što postoje
između njihovih trohejskih i jambi-
jskih intonacija. A razlike, ne slič-
nosti i jesu ono što tvori egzisten-
ciju svatijeg, pa i njihovog dela.
Sličnosti su sekundarni nanos. One
su prilike u kojima se stvara, one
mogu biti ponekad i povod kao
što uvek jesu most kojim se po-
sebna i izuzetna umetnička poruka
prebacuje do svih ljudi (ne budući
nikad subjektivni, polazni i ko-
renski razlog stvaralaštva).

Čudni su putevi pronalazaka. I
umetničkih. Oni posećaju, ako ne
uvek na onaj slučajni Lotreamonov
susret šivače mašine i operacionog
stola, a ono bar na Edisonov spoj
komadića žice i kruskastog stakla
iz kojeg je isisan vazduh.

Dozvolite mi još jednu digres-
iju.
Niko od onih koji su kudili ili
slavili nadrealizam, nije mislio da
će Bretonova definicija automats-
kog teksta iz 1924 obeležiti u to-

likoj meri poetiziju ovog veka i da
se danas ne mogu više pisati pe-
sme ne određujući se stvaralački
prema Bretonovom Manifestu. Ili
ko je mogao pomisliti da će Kafka,
u isto vreme oprilike, svojim neo-
bičnim *Zamkom* i *Procesom*, bolje
od svih kotiranih, i in proces, bolje
njenja pisaca, formulisati autentični-
je no lko od njih, čovekov uznemi-
reni pad bez ispuštenja pred pre-
tenzijama svedržavlja, ali i čove-
kovu slobodu da u mašti bar, ne
prizna taj rastući etatizam za real-
nost jaču od sebe i svojeg ljudskog
prava da osvaja slobodu. Džek
London je kao i Kafka predvideo
nevolje na pomolu, ali on je opi-
sivao situaciju koja u detaljima ni-
kad nije bila realna, dok je Kafka
polazeći od realnih doživljaja sub-
jektivnih detalja stvorio viziju čiji
je pakleni užas našao odjek u stvar-
nim užasima logora smrti i ostalog.

Izvinite za digresiju. Bila mi je
potrebna ne da bih poređio umet-
ničke vrednosti *Gozdene pete* s
onim *Procesa*, nego da ukažem na
dva stvaralačka postupka, od kojih
ovaj drugi, u to sam ubeđen, pru-
ža stvaraoču više realnih sloboda
i prema tome odgovara više nivou
čovekovog samoosćanja danas. On
našoj zemlji nikom pametnom ne
pada na pamet da jednom umetni-
ku silom zakona, ili kakvih drugih
koncilskih rešenja, nametne ovaj ili
onaj metod kao bolji. Umetnici su
slobodni da se nade u kom hoće i
oni nalaze pomoću postupaka ko-
ji su izabrali ono što mogu. S po-
zicija kulturne politike taj je ne-
apriorizirani divna i velika stvar. On
otvara sva vrata traženju. S po-
zicija umetnosti nenalaženje je tra-
gičnije no što je pogubna javna za-
brana traženja. U umetnosti neapri-
orizam umetnika istetan je ne samo
zato što konačno jednom vremenu
samo jedan postupak može da bu-
de onaj pravi kojim će se najviše
ono, to vreme moći da izrazi, ne-
go i zato što elektizam pretstav-
lja neangažovanost a to je stanje
koje najmanje rimuje sa stvar-
njem. Koje traži strasti i uma, sna-
ge i smelosti koju daje samo apolu-
tost uverenja čije su fiksacije
ravne ljubavnim. To i nije pro-
blem. Problem ostaje kako izraziti
sve u svom vremenu. Direktnim
opisom njegovih situacija? Odgovar-
a li to našem samoosćanju? Ne.
Kako onda?

Konjović, a oć nas interesuje,
spada u one ređe umetnike koji
kao ni Pikaso ne moraju da traže,
u one koji odmah nalaze. Ali upro-
vno zato što u ovom slučaju ne
moramo da se bavimo traženjem
kao putovanjem do nalazažnja stva-
ralačkog postupka, odmah uočava-
mo da je energija Konjovićeva iz-
razna mutanski udvostručena upro-
vno zato što je sva upućena izrazu

VEČERNJI ULAZAK U SOBU

*Uvek isto prilazjenje stvarima koje znaju
Moju noć bezglednu. Tu se zatvara
Moj korak i moje znanjenje u kraju
Toliko davnom da se ničega ne sećam. Valjda prevara*

*Trenunog mira to je. Razoružani i sami
One i ja gledamo se, prazni
Sve već znamo i ništa ne očekujemo u tami
Napuštenoj od zvezda. Neprolazni*

*Minuti i noć i zvezde u čisto granje spušteno
Disanje nam sve brže. Posvema
Grob noći je otvoren. Trepačice stišteno
Tužnom pesmom ječe. Nema
Tišina i ruke — uspomene
Još jednom ničega tekanog nema*

Mića DANOJLIĆ

bez raznaka između sebe i doživ-
ljaja koji ga spontano izbacuje do-
vršenog. Otud i ona kod Konjovi-
ća fantastična ekonomija snage na
putu do izzava što odjekuje iz dela
u kom se i ta snaga našla da ga
valorizira. No spontanost i sloboda
koje su poverenje čoveka u samog
sebe ne bi bili dovoljni da nas uz-
bude kad bi se isprpljivali u sebi
samima samo. Potreban je i pred-
met, tj. ono čime predmet atakira
to poverenje u sebe kao i odbran-
beni refleks te slobode spremne da
se uhvate sa tim svetom u koštac,
tj. ono što i jeste osnovni i pravi
motiv Konjovićevo slikarstva.

Je li to zavicajni pejaž?

On je samo povod koji je po-
služio da se otkrije osećajno razu-
mevanje sveta.

Pa šta onda? Sta je onda zajed-
ničko i postoji li nešto zajedničko
isto u svim njegovim motivima i u
svim njegovim fazama?

Postoji. To i jeste, ako bolje raz-
mislim, uzbuđenje što me uhvatilo
one večeri za gušu. Ne sam peja-
ž. Ne moje površno znanje isto-
rije i geologije pokrenuto njim.
Nego snaga, nego strast što je po-
krenula i pejaž i mene, oranice i
moje asocijacije. Ta snažna strast,
to je ono što je zajedničko snažno
i isto na svim Konjovićevim tijli-
ma i platnima. A dramska tenzija
koju ona nosi bitna je i za ovu e-
pohu, ona je činilac što je totali-
zira. Ona i leži danas na dnu svih
pokreta lišimo li ih konkretnih po-
voda. A dramska tenzija epohe, šta
je, ako ne čovek u rvanju s ele-
mentima, društvenim, ne samo bio-
loškim, njegova sloboda u borbi da
bude. Kod Konjovića to nije indre-
ktna težnja za njima, već brutal-
no hvatanje u kosti sa svim neda-
ćama. Nema na njegovim platnima
mira, ni slatkih tišina, ni harmoni-
ja ljupkosti. Tu košave podižu i
valjaju talase njiva, tu ogromna,
dvostruka sunca izvlače svojim spi-
ralnim zracima plodove iz zemlje
kao zapušaće iz boca, tu i ljudi
iskrivljena lica i svedenih tela ne
žele da se predaju i znaju tajnu
kako da iz sebe izvade više snage
i otpora no što to logično izgleda
moguće. I po tome nečem parokri-
stičkom, po tom nečem izvočenom
iz petnih žila bivanja, Konjović je
svima nama blizak, jer svi živimo
u vremenu u kojem su samo tako
zapijući iz sve snage i čovek i
nacija i klasa zadužena progresom
i čovečanstvo u stanju da se odzije
i nadžive. Konjovićevo slikarstvo
je tim kanalom strasnih energija i
naslo put do sviju nas, bez obzira
gde se mi rodili i osećajno formira-
li. Nije ta otvorenost svim ljudi-
ma dakle, doprinos vrline njegove
motivske zavicažnosti.

Od njega smo krenuli u to istra-
živanje, i ako se na kraju nismo
u njemu sasvim našli, ne znači da
i jedan umetnik može da bude
njime polazno bar neobeleženo. Pre-
ko zavicažnih motiva kao inspi-
racionih vrela dolazimo do tog slikar-
stva što je izvor energije bitnih u
ovom vremenu, izvor zračde sna-
ge i životnosti van hedonističke pla-
vočarapaške estetizacije i schön-
machereja, učitelj ponosa i nade da
će čovek moći da savlada sve ne-
daće koje mu prete.

U ovoj zemlji koja produžuje
svojim putem pod strahovito teškim
uslovima koje znamo, to slikarstvo
samouvereno uspravno čoveka ko-
ji objekt svodi na svoj neustrašivi
doživljaj njega, nije slučajno kao
što nije slučajno da ono, nasratnu
njegove visoke i najviše likovne
vrednosti, jeste revolucionarno u-
pravo tim svojim razjerenim par-
tizanstvom, tom nedvoosmislenom
opredeljenošću za život, za korene
života, za plodnost. U tom smislu
ono, kao uvek što to biva kad se
nalazimo pred velikim ostvarenji-
ma, dobija i jedan dodatak, netra-
ženi višak gestivnosti. Nije Ko-
nović hteo da izrazi nas sve inten-
cionalno, našu istoriju nacije i našu
sudbinu ljudi kad je onako slobod-
no slikao svoje late i suncekrete,
svoje oranice i figure, ali slikajući
svoje doživljaje, on je kazao i ne-
što što je prevazilazilo doživljajnu
faktografiju, jedan dopunski smisao
koji ima to poverenje čoveka u se-
be, u svoje doživljaje, u svoju spon-
tanost a to je jedna od osobnosti
ljudskih strasti u ovom strasnom
vremenu.

Jasno, nije strast jedino sažima-
juće svojstvo naših dana. Oni se
ogledaju i mogu da prepoznaju i u
mnogo čemu drugom. Ali možda ni
u čemu drugom nisu i ne mogu biti
tako nupitano svoji, tako svedeni
i tako puni svih nas kao u svemir-
nom ludu temperamnetnom u i
isti mah lucidnom vremenu. Osetiti
to, izaziti upravo taj prostor mak-
simalne slobode u svojoj epohi, to
znači pronaći sebe i nas u njoj,
to znači biti pronalazač u onom
smislu u kom to veliki umetnik
mora biti da bi bio, to znači iz-
među svih mogućnosti što se hao-
tično nude, nepogrešnim stvaralač-
kim instinktom naći onu u kojoj
se doživljaj može maksimalno da
ovaploti, to znači biti umetnik koji
saopštava svoje vreme.

S tim bih i završio, s tim za
mene nadenim mnogostrukim i ne-
iscrpljenim značenjima slikarstva
koje, ostajući u granicama likovno-
sti, svojim specifičnim sredstvima
ume da sugerira i najdnevnije stva-
ri. Jer nadavde i kao takvo spo-
sobno da sugerise žlzaze, otvara
perspektive a da nijednog trenutka
ne mora da prestane da bude ono
što jeste tako jedinstveno da kod
nas od Konjovićevo slikarstva za
mene nema većeg i nema svetski-
jeg bez obzira što je nastalo i o-
stvareno najvećim svojim delom da-
leko i od naših vaših centara. Ali
ko kaže da se mora čekati na red
i dočekati ko zna kad potrebni pro-
stor da se napravi izložba u Beo-
gradu ili Zagrebu gde se, kažu
konskritiraju veličine. I u Somboru
se može slikati veličanstveno i No-
vi Sad može da oventča, slavom.
Ne samo Beograd, Pariz, Tokio ili
Gugenhajmova galerija.

Na kraju: ja sam hteo da sebi
objasnim jedno svoje uzbuđenje.
Volco bih da sam van pomogao
da shvatite i svoje kad stanete pred
sluke tog velikog, skromnog i radi-
nog ljubavnika života, večno mlad-
og zaljubljenika u njegove daro-
ve, tog umetnika, koja ovde veče-
ras i zavicaž sa pravom i za vreme
slavi.

Oskar DAVIČO

moj atelje

